

М А Є С Т А Т С Л О В А

Рей Бредбері

ЖОВТНЕВА ГРА

 [®] **ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН**

УДК 82/89
ББК 84.7 США
Б87

Серію «Маєстат слова» засновано 2004 року

Copyright © 1980 Ray Bradbury Enterprises /
A California Corporation

Copyright 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949,
1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1956, 1957, 1958, 1959,
1960, 1961, 1962, 1963, 1969, 1971, 1972, 1973, 1976,
1978, 1979, 1980, 1972 by Ray Bradbury.
1971, 1972, 1973, 1976, 1978, 1979, 1980, 1972
by Ray Bradbury.

Copyright renewed 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975,
1976, 1977, 1978, 1979, 1980 by Ray Bradbury.

Друкується з дозволу правовласника
The Ray Bradbury Living Trust,
c/o Don Congdon Associates, Inc.

Примітки *Богдана Стасюка*
та *Бориса Щавурського*

Бредбері Р.

Б87 Жовтнева гра : оповідання / Р. Бредбері ;
пер. з англ. – Тернопіль : Навчальна кни-
га – Богдан, 2016. – 432 с. – (Серія «Маєстат
слова»).

ISBN 966-692-431-5 (серія)

ISBN 978-966-10-4457-8

УДК 82/89
ББК 84.7 США

Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора перекладу чи видавця.

ISBN 966-692-431-5 (серія)
ISBN 978-966-10-4457-8

© Навчальна книга – Богдан, 2016

Труна

Вже кілька днів вигрюкували двері і вистукував молоток: замовлені металеві вироби та всілякі інші штуки містер Чарлз Брейлінг з гарячковим поспіхом цурпелив у свою маленьку майстерню. Він був при смерті, і в перервах між надсадним кашлем і відхаркуванням щосили квапився завершити свій останній задум.

– Що ти чудиш? – поцікавився його молодший брат, Річард Брейлінг.

Із щоразу більшим роздратуванням і не менш великою цікавістю він упродовж отих кількох днів вислуховував оті вигрюкування і вистукування, а тепер встромив свого носа крізь двері майстерні.

– Вимітайся геть і дай мені спокій! – крикнув сімдесятирічний Чарлз Брейлінг, і його заслинений рот при цьому стрясався. Тремтячи всім тілом, він сьак-так приставив цвях і молотком, що ходив ходором у його руці, якось спромігся забити його у чималий брус, після цього прицвяхував невелику металеву смужку

до якогось складного механізму, таким побитом довівши кінця отому трудовому карнавалу.

Річард якийсь час міряв очима брата. Вони недолюбливали один одного. Вже давно між ними пробігла чорна кішка, та й зараз їхні стосунки ані не покращилися, ані не погіршилися через те, що Чарлз повільно вмирав. Річарду була відрадна сама думка про неминучість людської смерті. Якщо Річард і замислювався над майбутньою смертю брата, то ці думки мали бути радісними. А ця його заповзята діловитість заінтригувала.

– Прошу тебе, скажи! – наполягав він, ані на крок не відходячи від дверей.

– Якщо тобі вже так кортить знати, – озвався Чарлз, припасовуючи ще якусь штукенцію до споруди перед ним, – мені вже недовго ряст топтати, якийсь тиждень-другий, і тому я... я майструю собі персональну труну!

– Труну, мій любий Чарлі?! Це не схоже на труну. Труна такою складною не буває. Ну ж бо, чим ти займаєшся?

– Кажу ж тобі, це – труна! Дещо дивна труна, я погоджуюся, але все ж таки, – старий з любовним трепетом погладив величезну споруду, – але все ж таки труна!

– А хіба не було би простіше купити вже готову?

– Купити можна, але не таку! Таку, як ця, не купиш ніде і ніколи. О, це воістину буде труна над трунами, повір мені.

– Не крути мені юра, – Річард підступився ближче. – Ця труна потягне на добрих дванадцять футів задовжки, та й вона на шість футів довша за нормальну!

– Хіба? – старий тихенько підхихикував.

– І це скляне віко – де таке бачено, щоб у домовини було скляне віко. Що за щастя споглядати покійника?

– А тобі що до того, юний орле, дай собі спокій із тим скляним віком! – незлобливо замуркотів старий і, мугикаючи щось під ніс, взявся вистукувати молотком.

– Та й грубувата вона якась, – Річард намагався перекричати шум, – не менше п'яти дюймів, кому потрібні труни такої товщини!

– Я тільки мрію прожити ще трохи, щоби встигнути запатентувати цю дивовижну труну! – сказав старий Чарлі. – Вона би стала благословенням для всіх убогих у цьому світі. Ти лише уяви, наскільки зменшаться витрати на організацію похорону. Ой, та що я плету, ти ж навіть гадки не маєш, на що спроможна моя труна, чи не так? По-дурному з мого боку, перепрошую, але я тобі поки що більше нічого не можу сказати. Якщо мою труну запустять у масове виробництво – спершу, звісно, ціна трохи кусатиметься, але коли попит на неї зросте і її почнуть випускати величезними партіями, то людство заощадить купу грошей!

– Та йди ти до дідька! – і молодший брат стрімголов вилетів із майстерні.

Це було осоружне життя. Вже замолоду Річард вирізнявся хамулуватістю, не кажучи про те, що за весь свій вік він палець об палець не вдарив. Кожна копійка, яка коли-небудь побувала у його руках, неодмінно була випрошена у старшого брата Чарлза, котрий мав паскудну звичку за

будь-якої зручної нагоди нагадувати про це. Все своє дозвілля Річард потурав власній слабості – його сердечним уподобанням було громадити у саду пляшки з-під французького вина. «Ні грама зиску, та скільки блиску!» – часто повторював він, коли сидів собі попиваючи чи попивав собі сидячи. Більше того, він уславився на всю околицю ще одним талантом – Річард за мінімальний час міг накурити і втримати найдовший стовпчик сірого попелу на п'ятдесятицентовій сигарі. А ще він ніколи не забував тримати свої руки так, щоби діаманти виблискували на сонці. Щоправда, ні вина, ні сигар, ні діамантів він не купував, ні! Це все можна було б назвати пожертвами. Сам собі він нічого не міг придбати. Все йому жалувалося, все йому вручалось. Все йому доводилося вижебрувати, навіть папір для письма. Річард уявляв себе якимось великомучеником, котрому вже прірву часу доводиться нести тяжкий хрест – приймати подаяння з рук свого крихкотілого брата. До чого б Чарлі не приклав руку – все перетворювалося у гроші; а за що би не взявся Річард,

щоби зробити хоч яку-небудь, хай навіть найпослідущішу кар'єру, закінчувалося невдачею.

І навіть зараз цей старий кріт Чарлі докінчує свій останній витвір, який – хто би сумнівався! – принесе йому хай і зайву, але немало копійчину, яку він неодмінно забере із собою в могилу, у сиру землю, щоби з нього і його статків мала споживок хробачня.

Минули два тижні.

Зранку старий Чарлі приволікся нагору, довго нишпорив там, а тоді видлубав якийсь механізм із електричного фонографа. Наступний день він розпочав із набігу на оранжерею, якою опікувався садівник. Майже відразу йому надійшла бандероль від якоїсь фармацевтичної фірми. Натомість усе, чим під час цих шумливих маневрів займався молодший брат, звелось до накурювання і втримування чим довшого стовпчика попелу на сигарі.

– Я закінчив! – закричав старий Чарлі зранку чотирнадцятого дня і впав за мертво.

Річард докурив, незворушно поклав свою сигару із стовпчиком попелу десь у два дюйми завдовжки – справжній рекорд! – і підвівся.

Підійшов до вікна, якийсь час милувався сонячним промінням, що грайливо виблискувало поміж пірамідами пляшок з-під шампанського, акуратно вискладаних у саду.

Потім поглянув на сходову клітку, де біля поруччя незграбно, але водночас упокоїсно і безтурботно розпростерся у вічному сні його любий старший брат Чарлі. Річард підійшов до телефона і машинально набрав номер.

– Доброго дня, це бюро ритуальних послуг «Зелений луг»? Телефонують із маєтку Брейлінгів. Чи не могли би ви прислати карету? Так. Для брата Чарлі. Так. Дякую. Дякую.

Коли службовці бюро забирали Чарльза, Річард дав їм кілька настанов. «Найпростішу труну, – сказав він. – Жодних сервісів. Покладіть його у соснову домовину. Я певен, саме про це він мріяв, щоб усе було скромно. До побачення».

– А зараз, – захоплено потираючи долоні, сказав Річард сам до себе, – зараз ми подивимося, що ж то за дивовижу змайстрував мій любий Чарлі. Навряд чи покійник помітив, що він похований не у своїй «особливій» коробці. Ах!

Річард спустився вниз у майстерню.

Простора труна із приладнаними знизу коліщатками, щоби можна було легко маневрувати, знаходилася на довжелезному столі перед розчиненими навстіж французькими вікнами: віко закрите, все викінчене і довершене, наче механізм швейцарського годинника.

Пильніше глянувши через її віко, Річард зауважив, що усередині вона десь із шість футів завдовжки. Отже, в узголів'ї та підніжжі труни є по три зайвих фути. Трифутові сховки з кожного кінця, замасковані підробними панелями, які він повинен відкрити, щоби з'ясувати – що там?

Звісно, що гроші. Це було б дуже схоже на Чарлі – навіть на той світ забрати всю свою грошву, не залишивши Річарду ні

цента, навіть на пляшку шампанського.
Ет, старий покидьок!

Річард припідняв скляне віко, обмацав його у пошуках прихованих кнопок. При цьому він помітив, що із внутрішнього боку труни канцелярською кнопкою пришпилено аркуш паперу, на якому чорнилом були старанно виведені літери. Ось про що там ішлося:

ЕКОНОМНА ТРУНА БРЕЙЛІНҐА
ВСІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНО.
КВІТЕНЬ, 1946.
ПРОСТА У ВИКОРИСТАННІ.
ПРИДАТНА ДЛЯ ПОВТОРНОГО
ВИКОРИСТАННЯ ЯК ПРАЦІВНИКАМИ
БЮРО РИТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ,
ТАК І СІМ'ЯМИ, ЯКІ ЖИВУТЬ
НЕ ЛИШЕ ТЕПЕРІШНІМ ДНЕМ.

Річард аж пирскнув. І кого Чарлі хотів обдурити?

Але це було ще не все. Молодший Брейлінг продовжував читати:

*«Інструкції з використання:
просто помістіть тіло у труну...»*

Що за маячня! Навіщо писати цю ахінею? Помістіть тіло у труну! А що із ним ще робити? Він приглянувся ще пильніше і закінчив читання інструкції:

*«Просто помістіть тіло у труну –
і музика заграє».*

«Не може цього бути! – Річард аж рота роззявив. – Тільки не кажіть, що всі ці труди були заради...» Він підійшов до відчинених дверей майстерні і, вийшовши на терасу, гукнув садівника з оранжереї:

– Роджерсе!

Садівник висунув свою голову.

– Роджерсе, котра зараз година?

– Рівно дванадцята, сер, – відповів він.

– Добре, о чверть на першу підійдеш сюди і перевіриш, чи все гаразд, – сказав Річард.

– Так, сер, – відповів садівник.

Річард повернувся у майстерню.

– Ну що ж, зараз ми з'ясуємо все... – пробурмотів він собі під ніс.

Не може бути ніякої небезпеки в тому, щоби лягти для проби у цей ящик. З боків Річард запримітив невеликі вентиляційні

отвори. Навіть якби віко, Боже борони, закрилося, то всередині вистачило би повітря для дихання. Та й, зрештою, через кілька хвилин Роджерс все одно зазирне сюди. *«Просто помістіть тіло у труну – і музика заграє»*. Направду, яким же наївним був старий Чарлз! Річард зважився...

Він почувався так, наче вже голий залазить у ванну, а за ним хтось підглядає. Він поклав одну вилискуючу туфлю у труну і зігнув коліно, щоби легше було забратись, відтак пробурмотівши щось про себе, зробив таку саму процедуру з другою ногою й обережно всівся, так як, бува, всідаються у ванну, не перевіривши перед тим температури води. Ще трохи посовавшись і при цьому підхихикуючи, він нарешті влігся й уявив (бо це було по-тішно уявляти), як над ним, упокоєним, люди ллють сльози, як кіптяво горять свічки і як світові надходить кінець, тому що не стало Річарда. Він надав обличчю скорботного виразу, склепив очі, заледве стримуючи сміх, що рвався крізь стиснуті, тремтячі губи. Потім склав належ-

ним чином руки і дійшов думки, що вони справді якісь наче воскові і холодні.

*В-ж-ж-ж! Цок! Щось зашурхотіло
десь у труні. Цок!*

Віко захлопнулося над ним!

Якби в ту мить хтось побачив усе те видовисько, що почалося, він подумав би, що то якийсь оглашений борсається, б'ється, вищить і верещить у труні! Тут було все – звивання і корчі тіла, товкотнеча плоті і кулаків. Тут були схарапуджені хрипи легень – наче посвисти вітру! Тут була якась шамотня – наче хтось моцувався з папером, і пронизливий вереск оркестру волинок. А потім – справдешній крик душі. Відтак – безгомінь.

Річард Брейлінг лежав у труні і приходив до тями. Він розслабив м'язи. І нервово захихотів. Всередині труни пахло доволі стерпно. Через маленькі отвори надходило достатньо повітря, аби не задихнутися. Варто лише спокійно, без метушні і репету, натиснути на віко, і воно відчиниться, подумав він. Головне – зберігати спокій. Він вперся долонями у скло.

Віко не зрушилося.

Що ж, спокійно, все одно не існує жодної загрози. Роджерс прийде з хвилини на хвилину. Нема чого боятися.

Увімкнулася музика.

Здавалося, що вона лунала десь із узголів'я труни. Це була музика самої природи. Органна музика, неквапна і плачлива, що будила спогади про готичні арки і чорні свічки-офірки. Вона пахла землею і повнилася шепотами. Вона відлунювала поміж високих кам'яних склепінь. Безвідрадна музика, від якої на очі наверталися сльози. Музика вазонів у зільниках, червцю та блакиті вітражних вікон, прощальна музика сонця у надвечір'ї, свіжого вітру в польоті, дальня пісня корабельних сирен у мряковині світанку.

– Ех ти, Чарлі, Чарлі, Чарлі, старий дурню! То це і є твоя особлива труна? – Річард розреготався до сліз. – Та це всього лише труна, що сама себе відспівує. О моя пресвята бабцю!

Він лежав і уважно слухав, бо це була прекрасна музика, та й зайнятися більше не було чим, принаймні до того часу, поки не прийде Роджерс, щоби звільнити його.

Погляд Річарда безцільно блукав, пальці неквапно вибивали на атласних подушечках досі незнайомий ритм. Він ліниво поклав одну ногу на другу. Крізь прозоре віко труни виднілися порошинки, що знай собі танцювали у сонячному промінні, яке щедро лилося з вікна майстерні. Це був чудовий день із сонця та блакиті.

Розпочалася похоронна відправа.

Органна музика стихла, і приємний голос промовив:

– Усі ми, хто знав і любив покійного, сьогодні зібралися тут, щоби провести його в останню дорогу...

– Чарлі, хай тобі добро буде, та це ж *твій* голос! – Річард аж зрадів. – Механічні похорони – заради всього святого! Органна музика і казання. А Чарлі його читає сам для себе!

Скрадливий голос продовжував:

– Всі, хто знав і любив його, глибоко засмучені тим, що від нас відійшов...

– А *це* що таке? – Від здивування й переляку Річард аж припіднявся.

Він не хотів вірити почутому. І повторив сказане уголос:

– Всі, хто знав і любив його, глибоко засмучені тим, що від нас відійшов Річард Брейлінг.

Саме це сказав голос.

– Річард Брейлінг, – повторив чоловік у труні, – що ж це таке, це ж я – Річард Брейлінг?!

Звісно, це обмовка. Звичайна обмовка. Чарлі хотів сказати: «Чарлз Брейлінг». Це точно. Так. Сто відсотків. Звичайно, інакше й бути не може. Так. Це саме так.

– Річард був чудовою людиною, – продовжував голос, – у наш час кращу від нього людину важко зустріти.

– Знову моє ім'я!

Річард стривожено засовався у труні.

Куди ж запропастився Роджерс?

Двічі вже прозвучало його ім'я – на-вряд чи це помилка. Річард Брейлінг. Річард Брейлінг. Ми зібралися тут... Ми будемо сумувати... Ми засмучені... Був чудовою людиною... Кращу від нього людину важко зустріти... Ми зібралися тут... Він відійшов від нас... Річард Брейлінг. Річард Брейлінг.

В-ж-ж-ж! Цок!

Квіти! Десь позаду труни приховані пружини явили світу шість дюжин блакитних, червоних, жовтогарячих красунь!

П'яний і свіжий аромат проник усе-редину труни. Квіти елегантно похитувалися перед його очима, при цьому ледь чутно постукуючи по скляному віку. Їх більшало і більшало, аж поки вся труна не потонула у пелюстках, барвах та ароматах. Гарденії, жоржини і нарциси, тремливі та осяйні.

– Роджерсе!

Церемонія продовжувалася.

– За свого життя Річард Брейлінг був поціновувачем багатьох речей...

Музика зітхнула, вивищилася і знову подаленіла.

– Річард Брейлінг знав ціну життя і яке воно на смак. Він смакував його так, як смакують коштовні вина, самими лише губами...

З одного боку труни відчинилися маленькі дверцята, і звідти водномить вистромилася блискуча металева лапка. Голка хоч і не надто глибоко, але боляче штрикнула Річарда в горло. Він скрик-

нув. Із голки, на яку він так і не встиг зреагувати, вприснулася якась яскрава рідина. Через мить металева лапка шпарко зникла у своєму сховку, а вслід за нею зачинилися дверцята.

– Роджерсе!

Він заціпенів. Заціпеніння зростало, несподівано для себе він не зміг поворухнути пальцями рук чи повернути голову. У задерев'янілі ноги закрався холод.

– Річард Брейлінг любив красиві речі. Музику. Квіти, – провадив голос.

– Роджерсе!

Але цього разу він не спромігся на крик. Він міг кричати лише подумки. Його закам'янілий язик застиг у закам'янілому роті.

Відкрилася інша панель. На сталевих ручках здійснювались металеві затискачі. У ліве зап'ястя вп'ялася величезна голка.

Із його тіла випомпували кров.

Він чув, як десь працює маленька помпа.

– Нам бракуватиме Річарда Брейлінга.

Орган схлипував і ридав.

Квіти дивилися на нього, киваючи своїми голівками з яскравими пелюстками.

Шість запалених чорних свічок-офірок, мерехкочучи, з'явилися зі сховків по боках труни і вишикувалися позаду квітів.

Запрацювала інша помпа. Поки одна випомпувала кров із лівої частини його тіла, інша проштрикнула праве зап'ястя і почала впомпувати туди формальдегід.

Чвак, пауза, чвак, пауза, чвак, пауза, чвак, пауза.

Труна зрушилася.

Маленький моторчик гудів і пихкав. Стеля майстерні втікала з-перед його очей, провалюючись у безвість. Коліщатка розвернулися. Якби навіть тут за явилися носильники, то в них не було би потреби. Квіти ледь похитувалися, коли труна м'яко прямувала на теплу терасу під безхмарну блакить небес.

Чвак, пауза, чвак, пауза.

– Нам бракуватиме Річарда Брейлінга...

Спокійна і тиха музика.

Чвак, пауза.

– Ах, ця п'янка містерія життя урешті-решт...

– Брейлінг, гурман.

– Ах, я знаю тепер її таїну...¹ – витріщується, витріщується невидючими очима, самими лише кутиками на маленьку етикетку:

«ЕКОНОМНА ТРУНА БРЕЙЛІНГА.

*Інструкції з використання:
просто помістіть тіло у труну –
і музика заграє».*

Над ним пропливло дерево. Обминаючи кущі, в ореолі музики і співу, труна плавно котилася у глибину саду.

– Настав час поховати цю тлінну людську оболонку...

Маленькі блискучі лопатки висковзнули з боків труни.

Почали копати.

Він бачив, як вони жбурляють вгору землю. Труна опустилася. Стукнулася, опустилася, запрацювали лопатки, стук-

¹ Рядки з пісні Марієтти – головної героїні оперети «Примхлива Марієтта» («*Naughty Marietta*») американського композитора, віолончеліста і диригента Віктора Герберта (1859–1924). Автор лібрето – американська авторка пісень і лібретистка Ріда Джонсон Янг (1875–1926). Перша постановка оперети була здійснена 24 жовтня 1910 р. у м. Сіракузи (шт. Нью-Йорк).

нулася й опустилася, запрацювали лопатки, і знову стукнулася й опустилася.

Стук, пауза, стук, пауза. Памп, пауза, стук, памп, пауза.

– ...Попіл до попелу, порох до пороху¹...

Квіти хиталися. Яма була глибокою.
Музика грала.

Останнім, що побачив у своєму житті Річард Брейлінг, було те, як лопатки, закінчивши свою справу, сховалися назад в Економну Труну Брейлінга.

– Річард Брейлінг, Річард Брейлінг, Річард Брейлінг, Річард Брейлінг, Річард Брейлінг...

Заїло запис.

Ніхто не переймався. Ніхто не слухав.

¹ Фраза з англіканської доктринальної «Книги загальних молитов» (*«Book of Common Prayer»*), яка вміщує літургійний канон і зібрання молитов під час інших богослужінь. Перше видання «Книги» датується 1549 р. Сама фраза, яка з усім іншим текстом проголошується під час відспівування покійного, опирається на біблійні «Книгу Буття»: «В поті лица твого їстимеш хліб твій, доки не вернешся в землю, що з неї тебе взято; бо ти є порох і вернешся в порох» (3:19), «Тоді Авраам у відповідь: “Оце насмілюсь я говорити до Господа, а я земля і порох...”» (18:27) та «Книгу Йова»: «Він кинув мене у твань, і я став, як тлін і попіл» (30:19).